

İkidillilik-2

İkidillilik türleri

- Farklı ikidilliliklerden söz ederken hangi tür etmenlerden söz etmek gerekir?

- Edinim kalitesi
- Sistemi hangi dil oluşturmuş?

Durum 1

- Anne Alman, baba Türk. İlk 6 ay Almanca duymadı, sonra Almanca duydu.
  - İki dil, 6 ay boyunca ardışık, dilin kullanım alanlarına göre verildi.
  - İki dil, 6 ay boyunca aynı anda verildi.

Durum 2

- İngilizce konuşulan bir ülke. Ev dili başka. 4 yaşında İngilizceyle karşılaştı.
  - Kaliteli D1 edinimi. Dört yaştan sonra ikidilli.
- İngilizce konuşulan bir ülke. Ev dili başka. 16 yaşında İngilizceyle karşılaştı.

Gerçek ikidilli

- Sadece çocukluğunu ikidilli geçirenlerdir.
- Ergenlik ikidilliliğinde sorunlar olur
- D1'in sesbilimsel, sözdizimsel özellikleri bulaşır.
- Birleşik ikidillilerde girişim ve kod karışımı olur

Girişim - Kod değiştirimi

Kod karıştırma

- Girişim
  - Önemli iki kavram
    - Aktarım (transference) ve ödünçleme (interference)

Aktarım

- Daha çok ikinci dil ediniminde kullanılan bir terim
  - Olumlu aktarım
    - D1, D2'ye yapısal benzerlik gösterirse bu olumlu aktarıma neden olabilir
  - Olumsuz aktarım
    - D1, D2'ye yapısal benzerlik göstermezse bu olumsuz aktarıma neden olabilir

Aktarım

- Yapısal içerik taşır
- Sözcük alıntılması değildir
- İkidillilik olgusu olmaktan çok, dil öğrenme süreciyle ilgili
- Bireyseldir. (Toplumsal değil)
- İkidilli birey girişim sergilerse hata olmaz, olumsuz aktarım sergilerse hata olur

Aktarım

- Olumsuz aktarım, dil öğrenme sürecinde bir süre gerçekleştirilir, ama sonradan ortadan kalkabilir
- Varolan yapı, öğrenilen yapılarla karışır
- Önce öğrenilenlerin sonra öğrenilenlere sızması

Ödünçleme

- İki dilin bir nedenle karşılaşması sonucunda ortaya çıkar
  - Coğrafi yakınlık
  - Aynı coğrafyada olma
  - Teknolojik bilgi paylaşımı
  - Kültürel etkileşim
- Toplumsal bir tutumla
- sözcüksel düzeyde yapılan alıntılar

Ödünçleme

- Toplumsaldır
- Sözcüksel boyuttadır
- “Alıntılama”dır

Yerlileşmiş/Yerlileşmemiş

- Yerlileşmiş ödünçleme
  - Ödünçleyen dilin ses düzenine göre uyarlanmış olan örnekler
    - Mekteb > mektep, kitab > kitap
- Yerlileşmemiş ödünçleme
  - Geldikleri dildeki özelliklerini olduğu gibi korurlar
    - Maktul, CD

Ödünçleme-Girişim

- Ödünçleme toplumsal, girişim bireyseldir
- Ödünçleme sözcükseldir.
  - Kavramlar da ödünçlenir

Girişim

- İki ayrı dilin karşı karşıya gelmesi sonucu ortaya çıkan bir olgu
- Bir dilin dil içi dünya görüşüyle (anlatım yoluyla) ve yapısıyla başka bir dilin kodlama sistemini kullanma
- İkidillilik neden olur
- Bireyseldir, edinilir

Girişim

- Dillerarası girişim
- Dil içi girişim

Girişim

- Dillerarası girişim
  - İkinci bir dil dizgesiyle ilgili olduğundan, toplum-dil ilişkisi açısından, başka toplumlar içinde yaşayan azınlıkların dilleri açısından incelenmeli

Girişim

- Weinreich'e göre : X ve Y dilleri birbiriyle ilişki içerisinde ise, bu dillerden biri
  - Sesbilimsel
  - Biçimbilimsel
  - Sözdizimsel ya da
  - Sözlüksel olarak dilde değişimlere yol açmaktadır.

Girişim

- Özellikle iki dilin sistemleri farklı ise girişim olgusu daha belirgin görünümler sunmaktadır.
- Örnek 1: **sesbilimsel girişim**

mus

ve

muss

(püre) kısa

(mecbur) uzun

Girişim

- *Biçimbilimsel girişim (Hoffmann, 1991)*
- İngilizce'nin Almanca'nın biçimbilimsel yapısına etki etmesi

Örn 2: "Ich fahre auf dem Bus nach Hause.

" I am going home **on** the bus.

Girişim

- *Sözdizimsel girişim*: sözcük ya da sözcük öbeklerinin yeri ile ilgili görünümünde.

Örn 3: “Ich kann das nicht kaufen, weil ich hab kein Geld mehr”

“I can not buy it because I have no more money”

Girişim

- Diliçi girişim

- Aynı dilin değişik türleri arasında olur
- Bölgesel türden ölçünlü dile

- **Sesbilgisel girişim**

- Örn: aynı seslemdeki /l/ ünsüzüyle /a/ ünsüzü

- İstanbul ağzında “öndil”

- Anadolu ağzında “arka dil”

- Lale

- Uzun kısa ünlü kullanımları

- Sade, kanun, hadise

Diliçi girişim

- **Sözdizimsel girişim**
  - Bölgesel türlerden ölçünlü Türkçeye aktarılan dilbilgisel özellik az
- **Sözcüksel-anlamsal girişim**
  - Örn: hitap öğeleri
    - Beybaba, beyefendi, hemşire, hanımefendi
    - Kardeş, usta, koçum, hocam

Girişim

- Benden yazayım biraz sana.
  - Görünürde kodlama tek dil varmış gibi.
- Ben var gitmek.
- Heyecan yaptım.
- Ali eve geldi. O yemek yedi.

Kod karıştırma

- Aynı söylem içinde, söylemdeki sözcelerde tümce ögeleri arasında ya da sözcük içinde bir dilden diğerine geçişi işaret eder
- Geçişler fark edilebilir niteliktedir
- Kod karıştırma karıştırılan dillerin kendilerini tanımlamasına engel olmaz
  - Öbürmorgen

Kod karıştırma

- Dillerin biçimbilimsel yapılarına göre
  - Parçaların sınırlarının tanımlanması mümkündür
  - Tümcenin öğelerinin sınırlarının tanımlanması mümkündür
  - Birleşik sözcüklerin tanımlanması mümkündür
    - Karışım durumunda geçiş kolay farkedilir
      - Ben gidiyorum weiter.
      - Ben gitmeye devam ediyorum.
      - Ben coming to school saat 9.00'da
      - Konuşur Türkçe mitil bülbül.

Kod değiştirme

- Yapısal bir açılımlı yok
- Diğerlerinden farklı
- Aynı söylem içinde belli konuda A dili, belli konuda B dili kullanılabilir
- Bir dilden diğer dile istemli geçiş
  - Karıştırma → içsel bir ihtiyaç sonucu, içsel gereklilik
  - Değiştirme → dışsal bir ihtiyaç sonucu, dışsal gereklilik

Girişim-Kod karıştırma-Kod değiştirme

- Girişim
  - Okuma performansını engeller
  - Tam kavramlaştırma
- Kod karışımı
  - Yarı dilliliğe gidişin başlangıcı
  - Az kavramlaştırma
- Kod değiştirimi
  - Bir strateji

Girişim-Kod karıştırma-Kod değiştirme

- Birleşik ikidillilikte girişim ve kod karışımı olur
  - Almanca-Türkçe
    - Bu nicht nötig (Bu gerekli değil)
    - Lust'ın var mı? (feel like)
      - Ich hab kein lust.
    - Einfach böyle işte. (einfach-simply)
  - Fransızca-İngilizce
    - His nose is perdu. (perdu-lost)
    - A house pink.
    - That's to me. (That's mine)

Dedi Alman

Kom gel buraya dedi

Nikis dedim gitmedim

Kızdı, varım? Dedi

Sen varsan ben de varım dedim

Tepeden tırnağa süzdü beni

Armut dedi

Ulan Armut sensin dedim

Du nikis gut man dedi

Du nikis gut, ih nikis gut

Du gut ih dedim

Morgen Türkay çürük dedi

Türkay nikis çürük dedim

Çürük çürük diye ısrar etti

Hoyte çürük, morgen nikis dedim

Baktı baktı, Öbürmorgen kom dedi

Nikis öbürmorgen şimdi papir kom dedim

Ya ya dedi bir yağ çekti

İster yağ ister bal dedim

Diglossia (İkideğişkelilik)

- Bir toplumda iki farklı kod açık işlevsel ayırım gösteriyorsa diglosik durum oluşur
  - KOD1 belli bir durum
  - KOD2 tamamen farklı bir durum

Diglossia (İkideğişkelilik)

- Belli bir alanda iki dilin bulunması durumu
  - Kanada; İngilizce, Fransızca
- Bir ülkede yazı dilinin iki değişkesinin bulunması
  - Norveç; iki tip yazı

Diglossia

- J. Gumperz (1982)

“İkidilliliğe göre, aynı dilin iki değişkesinin kullanımını olarak tanımlar”.

Örneğin; Berlin lehçesine (Berliner Mundart) sahip bir öğretmen, ailesiyle birlikteyken Berlin lehçesini, ancak sosyal/iş çevresinde ise yüksek Alıncayı kullanacaktır.

- Ferguson (1971)

- Aynı dilin kullanımında birbirinden çok ayrı özellikler gösteren farklı iki değişkesi için önerilmiş bir terim
- Bir dil toplumsal olarak şekillenirken iki değişkesinin varlığı ortaya çıkıyor
- Aynı topluluğun konuşucuları bu değişkeleri kullanırken ister istemez daha güçlü, daha prestijli hale geliyor
  - Yüksek değişke
  - Alçak değişke

- *Diglossia*, aynı dilin, kullanımda birbirinden çok ayrı özellikler gösteren farklı iki değişkesinin olması durumudur.
  - Yüksek değişke, törenlerde, kilisede, okulda ve üniversitede, basında kullanılır.
    - resmi ilişkilerde ve yazılı dilde ağırlıklı olarak kullanılır.
  - Alçak değişke halk dili olması bakımından, aile ve arkadaşlar arasındaki konuşmalarda, resmi olmayan durumlarda sözlü olarak kullanılır.
    - yazılı bir değişke geliştirilmemiştir.

İsviçre : Örnek Görünüm

- İsviçre'de dört dilsel bölge (Sprachregion) bulunmaktadır :
  - Almanca
  - Fransızca
  - İtalyanca
  - Romanş Dili/ Reto- Roman Dili (Rätoromanisch)

- Birçok ülke anayasası birden fazla dile resmi dil statüsü vermiştir.
  - Bu ülkelerde kamu kurumları çok dillidir.
- Bu düzenlemeye sahip anayasalara her kıtada rastlamaktayız.
  - İsviçre'nin 1999 tarihli Anayasası dört dili resmi dil olarak tanımıştır: Almanca, Fransızca, İtalyanca ve Romanş dilidir (Christen, H. 1997).

- Yüksek değişke
  - Resmi ilişkilerde kullanılır
  - Lehçe görünümünden uzak
  - Yazı dili için temel oluşturur.
  - Biçimsel olarak okullarda öğretilir.
- Alçak değişke
  - Yazılı olmayan, halk dili olan, resmi olmayan dil değişkesi
- Yüksek değişke ile Alçak değişkenin düzenli yapılanış sergilediği durumlar diglosik durumlardır.

- Diglossia

- Geçici bir durum değil.
- Devam eden yüzyıllar süren toplumsal ve dilsel bir durumdur.
- En az üç jenerasyon sürer.
- YD ve AD arasında GENETİK ilişki vardır.

	Yüksek	Alçak
Mısır	Klasik Arapça	Günlük Arapça
Hindistan	Sanskrit	Prakrit
Yunanistan	Katharevousa	Phimotiki
İsviçre	Yüksek Almanca	İsviçre Almancası

- A anadili olmalarına rağmen, toplumda Y de bilinmelidir
- Klasik
  - Doğal konuşucusu olmayan
- Diglossiada tek dilin yüksek ve alçak değişkeleri var + genetik ilişki
- İkidillilikte - genetik ilişki
- İkidilli ortamda genişlemiş diglossia ortaya çıkar

İki değişkeliliğin farklı oluşum biçimleri

- Bir ve aynı dil, bir toplumda H-değişkesi olabilirken, bir başka toplumda L- değişkesi olabilir.
- Bu duruma Fransızca'yı örnek verebiliriz.

Örneğin: Fransa'da

H-değişkesi (Fransız
lehçelerine karşılık)

Kanada'da ise

İngilizce karşısında L-
değişkesi

İkidillilik ve ikideğişkelilik

- Fishman (1975), ikidilliliği bilişsel düzlemde, *diglossiayı* ise toplumsal düzlemde temellendirir.
- Bu ne demektir?
  - İkidillilik bireysel süreçlerle ilişkili bir beceriyken, *diglossia* karakteristik olarak toplumsal belirlemelere dayanmaktadır.

İkidillilik ve ikideğişkelilik

- Söz konusu ilişkilendirmeyi tablo ile şöyle belirginleştirmeye çalışalım:

İkidillilik ve Diglossia ilişkisi	Örnek Görünümler
(+) Diglossia (+) İkidillilik ile birlikte	Doğu Belçika Örneği
(+) İkidillilik (-) Diglossia	Almanya'yadaki göçmenler
(+) Diglossia (-) İkidillilik	Yüksek Almanca ile Aşağı Almanca
(-) Diglossia (-) İkidillilik	Bütünüyle tekdillilik

İkidillilik ve ikideğişkelilik ayrımı

- Her iki dil de dil edinimi sürecine girer.
- Diglosik durumda ise ilk edinilen dil alçak değişkedir.
  - A ilk dil
  - Y okulla birlikte geç dönem edinim sürecine girer

A değişke ve Y değişke

- İşlev ölçütü
  - Değişkelerin işlevsel farklılıkları esastır
  - Bu diglossiyayı ikidillilikten ayırır
  - Y ve A farklı amaçlar için kullanılır, bulaşmalar yadırganır, cezalandırılır
- Prestij ölçütü
  - Y en yüksek güce sahip
  - Örn. dini metinler Y'de
  - Y Hindistan'da kutsal sayılır

A değişke ve Y değişke

- Yazılı miras ölçütü
  - Yalnızca Y yazılı miras bırakabilir
- Edinim ölçütü
  - A edinilir, Y öğrenilir
- Ölçünlüleştirme ölçütü
  - Y ölçünlü dili de oluşturma eğilimindedir
- Kalıcılık ölçütü
  - Yüzyıllarca kalıcıdır. Çabuk değişmez

A değişke ve Y değişke

- Dilbilgisi ölçütü
  - Tek dilli ortamda Y'nin dilbilgisi A'nın dilbilgisinden daha karmaşıktır

Diglosik görünümler

- Tarihsel olarak “Lisân-ı Osmânî” ya da “Lisân-ı Türkî” olarak da adlandırılan, özellikle XVI. yüzyıldan sonra edebiyatta, tarih yazıcılığında, dini konularda ve resmi yazışmalarda kullanılan Osmanlıca, Türkçe, Arapça ve Farsçanın dilbilgisel özelliklerini içeren **karma bir dildi.**
- Oysa aynı süreçte halk,
  - Karacaoğlan gibi halk ozanlarının şiirlerinde de görülebileceği gibi, bugünkü dilimize çok yakın olan bir Türkçe kullanmaktaydı
  - Bu durum, Türkçede ikideğişkeli (diglosik) bir görünümün ortaya çıkmasına neden olmuştu.

- Dil Devrimiyle birlikte toplumdaki bu ikideğişkeli durum sona erdirildi ve halkın kullandığı değişke, yani Türkçe, hem yazı hem konuşma dilinde egemen konuma ulaştı.
- Bugün, “Osmanlıca” olarak adlandırılan dille kastedilen, yalnızca “Türkçenin Arap harfleriyle yazılışı” değil, Türkçenin belli bir dönemdeki bir değişkesini ifade etmektedir.
- Bu açıdan da Arap harflerini bilmek, Osmanlıca metinleri okuyabilmek anlamına gelmemektedir.

- Birçok dilsel toplulukta sadece iki değişkelilik bulunmuyor.
- Birlikte varlık gösteren ve aralarında yüksek ve alçak gibi işlevsel ayrımın bulunduğu dilsel topluluklar da bulunmaktadır.
- Örneğın: 2 H- değişkesi } ya da tam tersi
1 L-değişkesi } görünümümlerle
karşılaşabiliyoruz.
- Üçlü diglossia (Triglossie)

- **Örneğin**, Kenya'nın iki resmi dili bulunuyor:
Suaheli ve İngilizce
- Bunun yanı sıra birçok Bantu-Dillerinden söz edebiliriz.

- **Örneğin:**

Tunus'ta klasik Arapça ve Fransızca   H-değişke
Maghrebinischen   L- değişke

- Lehçeler L-değişkesi
- Standart diller H-değişkesi olarak değerlendirilir.

Çoklu diglossia durumları

- Üçten çok dilsel değişkenin bir arada kullanılmasıyla ilgili bir görünüm.

Örneğin;

Ukranya'da Almanca konuşan azınlıklar yaşamaktadırlar. Bunlar Almanca lehçesinin ve Ukranya'nın standart dilini (Ruthenisch lehçesi), Rusça ve Macarca konuşuyorlar.

Toplumlarda Çokdillilik kavramı

Çokdillilik kavramı üç biçimde birbirinden ayrılmaktadır:

- 1) Çokdilli ülkeler (ama bireylerin ikidilli olmadığı)
- 2) Bireysel çokdilliliğe dayalı çokdilli ülkeler
- 3) Tekdilli ülkeler ve azınlık dilleri

Türkiye'de Çokdilliliğe ilişkin Belirlemeler

- Anadolu, eski dönemlerden bu yana, çokdilli yerleşim bölgesi olma özelliğini hep korumaktadır.
- Anadolu'da İ.Ö 2000'lerde Hititçe dışında Luvice, Palaca gibi yazıya geçmiş dillerin konuşulduğu gözlemleniyor.
- Bu dönemde yazıya geçmemiş dillerin de var olduğunu düşünürsek Anadolu'da aynı dönemde pek çok dilin konuşulduğunu varsayabiliriz.

- Hititlerin çokdilli bir toplum olduklarına ilişkin bilgiler, Hititlere ait pek çok ikidilli tablet ve mhrn varlığına dayanıyor.

- Günümüzde Anadolu'nun da çokdillilik özelliğini koruduğunu görüyoruz. Kaç dilin konuşulduğu ve konuşucu sayısı konusunda birtakım belirsizlikler bulunsa da :
- Bu topraklarda: 30-45 dil konuşulduğunu görüyoruz

35'i yerli

10'u göçmen dili olmak üzere 45 dil konuşuluyor Türkiye'de.

- UNESCO'nun Tehlike Altındaki Dünya Dilleri Atlası'na göre Türkiye'de konuşulan **Kapadokya Yunancası**, **Mlahso** ve **Ubihça** bugün yok olmuş durumda.
- Buna göre, **Gagavuzca**, **Ladino Turoya** ciddi anlamda tehlikede
- Abazaca, Hemşince, Lazca, Karadeniz Rumcası, Romanca, Süryanice, Batı Ermenicesi tehlikede olan diller sınıfında yer alıyor.
- **Adigece** ve **Zazaca** ise tehlike altında